

Ion Lungu, *Școala ardeleană — mișcare ideologică națională iluministă*, București, Editura Minerva, 1977, 506 p. (seria „Momente și sinteze“)

Apariția cărții lui I. Lungu confirmă tendința intensificării studiului iluminismului românesc, în ultimele două decenii întreprinzându-se deopotrivă un notabil efort de a înnoi și sistematiza informația, cât și de a elabora răspunsuri viabile problematicii veacului, de pe o platformă teoretică adecvată normelor constituite în practica istoriografică reprezentativă.

Autorul a reunit numeroase contribuții preliminare într-un studiu amplu de sinteză. Școala ardeleană este definită ca „formă istorică concretă a ideologiei progresiste a burgheziei române în ascensiune“ (p. 110). Ca mișcare ideologică națională existența ei se desfășoară în două etape principale: o primă etapă de elaborare și afirmare a ideologiei naționale, culminând în mișcarea suplicantă și etapa a doua, pronunțat iluministă, din perioada „restituțiilor“ și a Sfintei Alianțe, avînd ca moment de vîrf „Țiganiada“. Două sînt și direcțiile de acțiune ale reprezentanților săi: o direcție moderată și reformistă, născută sub influența iosefinismului și a *Aufklärung*-ului, cealaltă radicală, orientată mai deschis spre „filozofia luminilor“ (p. 114—116). Expunerea se structurează în cinci capitole (I. *In loc de introducere*, în care se întreprinde o binevenită retrospectivă istoriografică și bibliografică, II. *Transilvania în „secolul Luminilor“*, III. *Precursorii Școlii ardeleni*, IV. *Școala ardeleană, mișcare ideologică națională iluministă și V. Școala ardeleană și iluminismul european*) oferind o panoramă sistematică tradițională în care monografia de idei alternează cu tipicul clasic al monografiilor de personalități. Remarcăm cîteva reușite pagini de analiză, aplecarea în general măsurată a autorului la citat, cultivarea pricepută a detaliului. Meritul lui I. Lungu este de a fi identificat problemele de bază ale iluminismului românesc și de a fi îndrăznit să construiască o nouă sinteză pe un plan simplu și limpede.

Unul din neajunsurile scrierii lui I. Lungu este acela de a nu fi surprins decît parțial schimbarea de perspectivă din ultimul deceniu în cercetarea luminilor. Ideea afirmată programatic că se va încerca punerea în valoare a „tot ce socotim achiziții adevărate pe acest tărîm“ (p. 20) sau de a fi recurs la „eine fast lückenlose Bibliographie“ (p. 479) a rămas în stadiul intențional, ignorîndu-se cîteva reale „achiziții“¹. Scăparea nu este de ordin bibliografic impietînd asupra bazei informative a cărții concretizată într-un aparat critic de mare bogăție, ci echivalează cu omisiunea unei perspective teoretice stimulante.

¹ A se compara bibliografia folosită și N. Bocșan, *Bibliographie des Lumières roumaines (Contributions)*, în *Cahiers roumains d'études littéraires*, 2, 1977, p. 87—103.

Cîteva judecări îndeamnă la meditație și reexaminare. Critica adresată metodei „filiației de idei“ este îndreptățită, s-ar fi impus totuși aprecieri mai nuanțate cu privire la G. Bogdan-Duică (p. 9—12, 21, 281). „Genetismul erudit“ a adus o contribuție deloc nesemnificativă, oferind „materia primă“ pentru cercetările de astăzi. A contribuit la refacerea climatului intelectual, la definirea specificității spațiului cultural românesc, a tangențelor sale occidentale. Căutarea izvoarelor devine un act metodologic unde rigoarea se întîlnește cu finețea disocierilor, implicînd implantarea prealabilă a operelor în viața intelectuală a societății receptoare. I. Lungu este el însuși necredincios noii concepții comparatiste cînd afirmă că „Micu observă mărirea și decăderea popoarelor, poate inspirat din D. Cantemir sau chiar din Giambattista Vico“ (p. 310). Dacă probabilitatea influenței operei gînditorului italian este exclusă, în cazul lui Herder, cunoașterea și influența acestuia asupra lui P. Maior nu este „iluzorie“ (p. 172 și 291), ci posibilă, din moment ce oponentul său Kopitar gîndește și argumentează în termeni herderieni². Dealtfel chiar autorul recunoaște că mai tîrziu, „crepusculul epocii luminilor“ se situează „sub zodia școlii istorice germane și a influenței lui Herder“ (p. 74).

Precizări necesită și folosirea conceptului de „burghezie română în formare“ (p. 42), „burghezie română în ascensiune“ (p. 110) sau propoziția că prin activitatea sa episcopul Bob a fost „deschizător de drumuri pentru o burghezie și un proletariat românesc în orașele transilvănene“ (p. 102). Conceptul de burghezie poate fi explicativ-general, metateoretic, dar nu servește la cercetarea realității românești din această epocă, nu este operațional. Într-adevăr, în cadrele națiunii române se intensifică diferențierea socială ridicîndu-se o pătură suprapusă. În Transilvania nu există încă o burghezie propriu-zisă, purtătoare de capital și muncă salariată. Se poate vorbi despre o burghezie în înțeles feudal, corporativ și despre ocupații „burgheze“, dar nu despre o burghezie etnică română³. Pătura conducătoare românească nu avea un conținut social burghez⁴.

Se cuvin a fi îndreptate cîteva inexactități și erori datorate fie neatenției la corectură, fie rutinei preluării fără control a informației: profesorul suedez Thunmann nu trebuie alăturat lui Sulzer și Engel și socotit ca „dușman ideologic“ (p. 182); în loc de H., M(artin) Hochmeister (p. 241); lucrarea lui Engel nu se intitulează *Commentarium... ci Commentatio de expeditionibus Trajani ad Danubium et origine Valachorum* (p. 242), iar cea a lui A. L. Schlözer, *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (p. 245); Leutschau (Levoča) se află nu în Ungaria, ci în Cehoslovacia (p. 267); Eder n-a fost niciodată director al școlilor săsești din Transilvania (p. 268 nota 121), ci din anul 1783 profesor de poetică la gimnaziul romano-catolic din Sibiu, iar din anul 1787 și pînă la moarte directorul școlii normale din același oraș⁵; este cert că S. Micu nu făcea parte din

² F. Petré, *Kopitar und Herder*, în W. Krauss, Z. Stieber (s.r.), *Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur*, Berlin, 1969, p. 565—570.

³ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 398.

⁴ *Idem*, p. 411.

⁵ J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, vol. I, Kronstädt, 1868, p. 268—270.

loja masonică de la Sibiu⁶, probabilitate admisă la p. 347—348; inițialele prenumelui profesorului de filozofie de la Göttingen, Feder nu sînt I.S.H., ci J.G.H. (p. 280); botanistul sibian menționat la p. 378 se numește P. Sigerus și nu Sigerius, titlul studiului său fiind *Verzeichnis der in Siebenbürgen wildwachsenden offizinellen Pflanzen*, în *Siebenbürgische Quartalschrift*, II, 1791, nr. 3, p. 314—315; nu Chr. Wolff a întemeiat *Acta eruditorum* împreună cu O. Mencke (p. 443 nota 22), ci doar ultimul, în anul 1682, cînd primul avea doar patru ani; I. Krasicki a fost episcop de Gniezno și nu de Gniezo (p. 473).

La informația autorului despre Chr. Fr. Baumeister (p. 299—302, 448, nota 27) care într-adevăr este omis din „materialele de referință” recente, adăugăm că acesta a studiat la Jena și Wittenberg, refuzînd de cîteva ori chemarea și oferta de a funcționa ca profesor la universitatea din Wittenberg⁷. Despre el a apărut un studiu încă în timpul vieții sale, J. C. Briglebuis, *Epistola de vita, moribus atque studiis C. F. Baumeisteri*, Gottingæ, 1766.

Desigur, lucrarea lui I. Lungu este un început de cercetare sintetică, de organizare riguroasă a informației, și — în mai mică măsură — a cadrului teoretic general pe care să se întemeieze judecăți critice solide. Ea se oferă dezbaterii critice, formînd o treaptă ce se cere obligatoriu depășită. Nu este neînsemnat acel rost al ei de a stimula cercetări viitoare, însușindu-și ca reper metodologic paradigmele de concepție practicate de mișcarea istoriografică contemporană. În concluzie, scrierea lui I. Lungu indică necesitatea și deschide perspectiva unei rescrieri a istoriei iluminismului transilvănean.

I. WOLF

George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, 412 p.

În prezentarea cărții lui George Em. Marica ne simțim de la început obligați a releva cu stăruință două însușiri care o impun printre aparițiile istoriografice de seamă ale anului: cercetarea se clădește pe adînci și solide temeuri teoretice și informaționale, iar scriitura plăce prin modul de desfășurare, simplitatea și caracterul ei sistematic. Pe bună dreptate

⁶ V. lista membrilor la F. Zieglauer, *Geschichte der Freimaurerloge St. Andreas zu den drei Seeblättern in Hermannstadt (1767—1790)*, în *AVSL*, XIII, nr. 1, 1876, p. 62—92.

⁷ *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. II, Leipzig, 1875, p. 156 s.v. Baumeister.